

16 τὰ καλὰ τον παρακαλεῖ νὰ τὸ ὑπογράψουν καὶ ἀξιόπιστοι μάρτυρες εἰς ἀσφάλειαν.

6^η X. 17 νικόλαος βαλέτα μάρτυς

19 σίφνος 1807: Ἰανουαρί(ον): 30:

7^η X. 18 ἀπόστολος φροσύνης μάρτυς

5^η X. 20 Κωνσταντῖνος ἀποστόλ(ον) μπάου παρακλη-

21 θεὶς ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ

Verso

8^η X. 1 πούλησις τοῦ γεωργάκη γερ(ο) νιζολοῦ

2 εἰς τὸ σνκίδι διὰ ₯ 1150

27

Ἀβαντάριον τῶν εἰς προῖκα διδομένων εἰς τὸν Κωνσταντάκη Ἰωάννου Μπάου
ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν γονέων του.

1808, Ἀπρίλιος 9

Σίφνος

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐπικειμένου γάμου τοῦ υἱοῦ αὐτῶν Κωνσταντάκη μετὰ τῆς κυρίας Ρινάκη, θυγατρὸς τοῦ σιῶρ Κωνσταντάκη Πέτρου Μάτζα, οἱ γονεῖς αὐτοῦ Ἰωάννης Μπάος καὶ Αἰκατερίνα συντάσσουν ἀβαντάριον τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ὡς προῖκα διδομένων, ἅτινα ἐπακριβῶς περιγράφονται.

Τὸ ἔγγραφον δὲν ἀποτελεῖ προικοσύμφωνον. Εἶναι ἀβαντάριον (στίχ. 2), ἥτοι ἀπογραφὴ τῶν εἰς τὸν υἱὸν ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν γονέων του παραχωρουμένων περιουσιακῶν στοιχείων ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ ἐπικειμένου γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς κυρίας Ρινάκη Μάτζα. Ὅφείλομεν ἐπομένως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι συνετάχθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸν μελλόνυμφον εἰς ἐκτέλεσιν ὑποσχέσεως δοθείσης εἰς αὐτόν, πιθανῶς δὲ εἰς τὸν πατέρα τῆς νύμφης, περὶ παραχωρήσεως εἰς τὸν υἱὸν μέρους τῆς περιουσίας των, πιθανῶς τῆς κατὰ προσέγγισιν ἐκ ταύτης κληρονομικῆς του μερίδος, διότι, ἐρχόμενος οὗτος εἰς γάμον, θὰ ἀπέκτα ἰδιογνώμονα βίον πηγνύων ἰδίαν αὐτοτελῆ οἰκογένειαν. Τὰ περιουσιακὰ ὅμως ταῦτα στοιχεῖα παραδίδονται καὶ μεταβιβάζονται εἰς αὐτὸν καὶ ἰδρύονται τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ δικαιώματα οὐχὶ ἀπὸ τῆς συντάξεως τοῦ ἀβανταρίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συντάξεως καὶ τῆς εἰς αὐτὸν παραδόσεως τοῦ προικοσυμφώνου. Ἡ σύνταξις λοιπὸν τοῦ ἀβανταρίου προηγείται τῆς συντάξεως τοῦ προικοσυμφώνου. Τοῦτο ἄλλως τε ὑποδηλοῖ αὐτὴ ἡ λέξις ἀβαντάριον, ἣτις σημαίνει κατάλογον ἢ κατάστασιν. Ἡ δὲ κατάστασις προηγείται τοῦ προικοσυμφώνου καὶ συντάσσεται ἵνα καταστῇ φανερόν, ἥτοι γνωσθῇ τὶ παραχωρεῖται ὑπὸ τῶν γονέων εἰς τὸ τέκνον ἐπὶ τῷ ἐπικειμένῳ γάμῳ του. Ἄν ἐπομένως ἡ σύναψις τοῦ γάμου καταστῇ βε-

βαία, ἢ ἂν ὁ γάμος ἐπακολουθήσῃ, συντάσσεται τὸ προικοσύμφωνον, δι' οὗ περιέρονται εἰς τὸν γαμβρὸν τὰ παραχωρούμενα αὐτῷ περιουσιακὰ στοιχεῖα. Ὅτι δὲ τὸ ἀβαντάριον προηγείται τοῦ προικοσυμφώνου, προκύπτει κατ' ἀναλογίαν ἐκ τοῦ κεφαλαίου Δ' §§ 12 καὶ 13 τῶν γραπτῶν ἐθίμων τῆς Θήρας τοῦ ἔτους 1797 (Λ. ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, *Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν*, Ἀθῆναι 1853, σελ. 157=ΖΕΠΩΝ, *Jus graecoromanum*, 8, Ἀθῆναι 1931, σελ. 510), αἵτινες ὀρίζουν ὅτι: *Τὰ ἀβαντήρια ὅπου γίνονται πρότερον ἀπὸ τὸ προικοσύμφωνον ἔχουν τὴν αὐτὴν καὶ ὁμοίαν δύναμιν τοῦ προικοσυμφώνου κατὰ τὰς κοινδιζιόνας ὅπου γράφουν (§ 12) καὶ: Τὰ ἀβαντήρια ὅπου γίνονται μετὰ τὸν σκοπὸν διὰ τὰ γένουν ὕστερα προικοσύμφωνον καὶ δὲν ἔχουν καμμίαν κοινδιζιόνη καὶ δὲν ἔφθασαν τὰ κάμουν προικοσύμφωνον καὶ μένουσιν ἄκληροι, στρέφονται τὰ πράγματα εἰς τοὺς συγγενεῖς κλπ. (§ 13).* Ἀκριβῶς δὲ διότι τὰ ἀβαντάρια συνετάσσοντο πρὸ τῆς συντάξεως τοῦ προικοσυμφώνου, τὸ ὁποῖον ἐνίοτε, ὡς δὲν ὄφειλε, δὲν ἐπηκολούθει, τὰ γραπτὰ ἔθιμα τῆς Νάξου τὸ 1810, ἵνα ἄρουν τὴν ἐκ τοῦ τελευταίου γεγονότος προκύπτουσαν ἀνωμαλίαν, ἐκ κεφ. ΙΒ', πε' («Θέμις» Σγούτα 5, Ἀθῆναι 1852, σελ. 161=ΖΕΠΩΝ, *Jus graecoromanum*, 8, Ἀθῆναι 1931, σελ. 548), ὥρισαν ὅτι: *Τὰ κατάστιχα τῆς προικὸς (σκίτζοι ἢ ἀβαντάρια) ἐὰν ὦσιν ὑπογεγραμμένα τῇ ἰδίᾳ χειρὶ τοῦ προικοδοτοῦντος, καὶ τινων ἀξιοπίστων μαρτύρων, λογίζονται ὡς προικοσύμφωνα, καὶ ἔχουσι τὸ αὐτὸ κῦρος, τὸ ὁποῖον ἔχουσι κακεῖνα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῇται, ὅτι ἡ κωδικοποίησις τῆς Νάξου δὲν ἴσχυσε (Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, *Ἡ κοινοτικὴ Διοίκησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν*, ἐν *L' Hellénisme Contemporain*, 29 Μαΐου 1953, σελ. 203, σημ. 3).* Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ παρόντος ἐγγράφου, τὸ ἀβαντάριον συντάσσεται ἐπὶ τῇ προόψει μέλλοντος γάμου. Ὁ τρόπος τῆς διατυπώσεώς του αὐτὸ νομίζω ὅτι ἀφίνει νὰ νοηθῇ: *Ἀβαντάριον εἰς ὅσα προικίζομεν... διὰ τὰ πάρη, Νόμιμον καὶ Εὐλογητικὴν του γυναικα...* (στίχ. 2-3). Ἄν δὲ καθίσταται μᾶλλον βέβαιον, ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ παρόντος ἐγγράφου, ὅτι τὰ ἀβαντάρια προηγούντο ἐν Σίφνῳ τοῦ προικοσυμφώνου, ἀπὸ τῆς ἄλλης πλευρᾶς οὐδεμίαν οὐδὲ ἐνδειξιν καὶν ἔχομεν ὅτι ἴσχυσαν ἐν τῇ νήσῳ διατάξεις ἀνάλογοι καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πρὸς τὰς τῆς Θήρας. Πάντως ἡ σύστασις προικὸς ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ παρόντος ἐγγράφου ἀποτελεῖ μορφήν τῆς κληρονομικῆς συμβάσεως, τῆς γνωστῆς ὡς μερισμοῦ, ἀπομερισμοῦ ἢ νεμήσεως, καθ' ἣν, γονεὺς παρεμβαίνων κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ γάμου ἐνὸς ἐκ τῶν τέκνων, διανέμει τὴν περιουσίαν μεταξὺ τῶν τέκνων του. Ἡ διὰ τοῦ παρόντος δ' ἐγγράφου πραγματοποιουμένη νέμησις ἀντιπροσωπεύει τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἐξελίξεως τοῦ θεσμοῦ, ἥτοι ἐκεῖνο καθ' ὃ ὁ γονεὺς δὲν δίδει ἀπλῶς ὑπόσχεσιν περὶ μελλούσης καταλείψεως ὠρισμένης μερίδος, ἀλλὰ παραδίδει ταύτην εἰς τὸ τέκνον ἐν ζῳῇ, καταλογισθησομένην αὐτῷ μετὰ θάνατον. Βλέπε Γ. ΜΑΡΙΔΑΚΗ, *Τὸ ἀσικὸν δίκαιον ἐν ταῖς Νεαραῖς τῶν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων*, Ἀθῆναι 1922, σελ. 233 ἐπ. Βεβαίως αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐγγραφόν μας θέλει νὰ θεωρῇται ὅτι ἀποτελεῖ ἀβαντάριον εἰς ὅσα προικίζομεν, ἥτοι σύστασιν προικὸς. Παρὰ ταῦτα

ὁμως τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ σύστασιν προικός ὁμοίαν πρὸς τὰ τῶν προικοδοσιῶν τῆς Νάξου (περὶ ὧν βλέπε I. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538 - 1577), Ἀθῆναι 1951, § 7, σελ. 139 ἐπ.), ἢ καταγωγή τῶν ὁποίων ἀνατρέχει εἰς τὸ βυζαντινὸν δίκαιον (G. FERRARI, *Formulari notarili inediti del' età bizantina*, Roma 1912, 2 (σελ. 42-43) καὶ 3 (σελ. 45-46), καὶ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Registro vaticano di atti bizantini di diritto privato*, Roma 1935, II (σελ. 263). Διότι εἰς ἐκεῖνα προῖκα συνιστοῦν χάριν τῆς γυναικὸς ὅχι μόνον οἱ γονεῖς της, ἀλλὰ καὶ οἱ γονεῖς τοῦ γαμβροῦ, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ γαμβρός. Ἡ χρῆσις τοῦ ῥήματος προικίζω δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραπλανᾷ, διότι κεῖται ἀσφαλῶς ἀντὶ τῆς φράσεως παραχωρῶ ὡς μερίδιον καὶ ἀποκαλεῖται προῖξ ἐπειδὴ ἡ παραχώρησις συντελεῖται ἐπὶ τῇ τελέσει τοῦ γάμου. Ἀπόδειξιν τούτου ἀποτελεῖ ἡ § πβ' τοῦ Κεφαλαίου IB' «περὶ προικοσυμφώνων» τῶν γραπτῶν ἐθίμων τῆς Νάξου τοῦ ἔτους 1810, (Θέμις, Σγούτα, 5, 1852 σελ. 161 = ΖΕΠΩΝ, ἐν *Jus graecoromanum*, 8, Ἀθῆναι 1931, σελ. 547), ἣτις ὀρίζει: Προικοσύμφωνον ἐστὶ συμφωνία ἔγγραφος, γινομένη ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῶν ὑπανδρευμένων τέκνων περὶ τῆς προικός, τὴν ὁποίαν ἕκαστος τῶν γονέων δίδει εἰς τὸ παιδίον του· ὡς αὐτὸς προικοσύμφωνον λέγεται καὶ ἐκεῖνο τὸ γράμμα, διὰ τοῦ ὁποίου γονεὺς, πρὸ τοῦ νὰ ὑπανδρεύσῃ τὸ παιδίον του, ἀποφασίζει νὰ τὸ προικοδοτήσῃ, καὶ δι' ἀποδεικτικοῦ γράμματος νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸ μέρος τῆς ὅλης περιουσίας του. Ἐνταῦθα εἶναι σαφὴς ὁ ὑπαινιγμὸς ὅτι προικοσύμφωνον, ἦτοι ἔγγραφον περὶ συστάσεως προικός, ἀποτελεῖ καὶ τὸ γράμμα, δι' οὗ ὁ γονεὺς ἀποφασίζει ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῦ παιδός, ἀδιαφόρως ἂν θήλεος ἢ ἄρρενος, νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸ μέρος τῆς ὅλης περιουσίας του = *divisio parentis inter liberos*. Βλέπε καὶ τὴν σημείωσιν ὑπὸ πδ' εἰς τὰ αὐτὰ ἔθιμα τῆς Νάξου, ἐν «Θέμιδι» Σγούτα 5, Ἀθῆναι 1852, σελ. 161 = ΖΕΠΩΝ, *Jus graecoromanum*, 8, Ἀθῆναι 1931, σελ. 547: Οἱ γονεῖς προικίσαντες ἐν τῶν παιδίων αὐτῶν ἔδωκαν αὐτῷ, ὅσῃν ἤθελον ἐκ τῆς περιουσίας αὐτῶν, ἐκράτησαν δὲ ἐξ αὐτῆς διὰ νὰ προικίσωσι καὶ τὰ λοιπὰ παιδιά των· μετὰ παρέλευσιν δὲ χρόνων ὑπεχρέωσαν τὴν εἰς χεῖρας αὐτῶν λοιπὴν περιουσίαν, καὶ πωλήσαντες αὐτὴν διὰ τὴν χρεῖαν αὐτῶν τε καὶ τῶν λοιπῶν τέκνων, ἀφῆκαν αὐτὰ χωρὶς προικός, τὰ ὁποῖα ζητοῦσι ν' ἀνατρέψωσι τὸ προικοσύμφωνον, ὅπου πρὸ χρόνων τινῶν ἐγένετο καὶ ἐδόθη τῷ ὑπανδρευθέντι ἀδελφῷ ἢ ἀδελφῇ... Ἐπίσης εἰς πδ' τῶν αὐτῶν ἐθίμων αὐτόθι, ἀναφέρονται *Τὰ προικισθέντα παιδιά...*, καταδεικνυομένης τοιοῦτοτρόπως τῆς ἐννοίας, ἣτις ἀπεδίδετο εἰς τὸν ὅρον προικίζω.

Φαίνεται ὅτι ἡ νέμησις ἦτο συνήθης κατὰ τὴν μετὰ τὴν Ἀλωσιν περίοδον, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ ὅτι ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ ἑξῆς, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἔγγραφα: ἐν Κ. ΚΑΝΕΛΛΑΚΗ, *Χιακὰ ἀνάλεκτα*, Ἀθῆναι, 1890 σελ. 460 (σελ. 29) τοῦ ἔτους 1700· ΣΤ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ, ἐνθ' ἄνωτ., XXVI, σελ. 83, ἔτους 1733· I. ΒΙΣΒΙΖΗ, *Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις*, ἐνθ' ἄνωτ., 1, σελ. 79, ἔτους 1601, στίχ. 47, ἐπ. 7, σελ. 85, ἔτους 1607, στίχ.

καταγωγή αὐτῶν
τοῦ βυζ. δικαίου

33 ἐπ. 8, σελ. 86, ἔτους 1607, στίχ. 26 ἐπ. 10, σελ. 88, ἔτους 1608· 11, σελ. 88, ἔτους 1608· 13, σελ. 91, ἔτους 1608, στίχ. 23 ἐπ. 18, σελ. 95, ἔτους 1672· 23, σελ. 103, ἔτους 1692, στίχ. 22 ἐπ. 24, σελ. 104, ἔτους 1690, στίχ. 51 ἐπ. 30, σελ. 110, ἔτους 1692(·)· 35, σελ. 116, ἔτους 1724, στίχ. 32 ἐπ.(·)· 36 σελ. 117, ἔτους 1724· 40, σελ. 120, ἔτους 1725· 41, σελ. 121, ἔτους 1725, στίχ. 35 ἐπ. 42, σελ. 122, ἔτους 1725, στίχ. 32 ἐπ. 44, ἔτους 1726, στίχ. 16 ἐπ. 45, σελ. 126, ἔτους 1734, στίχ. 28 ἐπ. 48, σελ. 129, ἔτους 1736, στίχ. 36 ἐπ. 49, σελ. 130, ἔτους 1736, στίχ. 32 ἐπ. 51, σελ. 132, ἔτους 1736· 55, σελ. 136, ἔτους 1737, στίχ. 34 ἐπ. καὶ 60 ἐπ.(·)· 56, σελ. 138, ἔτους 1737· Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, *Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*, 1, Ἀθῆναι 1891, σελ. 180, ἔτους 1573· ὁμοίως, σελ. 265, ἔτους 1782. Βλέπε ἐπίσης καὶ ἐπιστολὴν Συμεῶνος Ἱερομονάχου πρὸς Θ. Ζυγομαλά, τῆς 21 Νοεμβρίου 1577, ἐν Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 75: *Καὶ αὐτὸς ὁ Θεοδωρὶς ἐλθὼν ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐκοιμήθη, ὁ ὁποῖος ἦτο παντρεμένος ξεπρουκισμένος ἀπὸ τὸν πατέρα του σήμερον τριάντα χρόνους, μάλιστα καὶ δίγαμος.*

Ἡ προίκις τῶν παίδων ὑπὸ τῶν γονέων ζώντων (εἴτε ἄρρενα εἶναι ταῦτα εἴτε θήλεα) εἰς τὴν Θήραν ἀπεδίδετο διὰ τοῦ παραστατικωτέρου ὅρου *ξεμοίρασμα* (*divisio parentis inter liberos*): *Οἱ γονεῖς ἔχουν τὴν ἐξουσίαν νὰ ξεμοιράσουν τὰ παιδιά τους, δίδοντες εἰς κάθε ἓνα παιδίον, εἴτε ἀρσενικὸν εἴτε θηλυκόν, ἐκεῖνο ὅπου ἤθελε τοὺς φανῇ εὐλογον.* Καὶ ἐπάγεται εἰς τὴν εὐθύς ἀμέσως παράγραφον: *Εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ πατρὸς, ὅπου χωρὶς διαθήκην ἀπέθανεν, δὲν ἔχουν νὰ ζητοῦν τὰ ξεμοιρασμένα παιδιά* (Λ. ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ, *Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν*, Ἀθῆναι 1853, σελ. 152, Κεφάλαιον Β' = ΖΕΠΩΝ, *Jus graecoromanum*, 8, Ἀθῆναι 1931, σελ. 507), δι' οὗ, ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα κληρονομίας, οἱ λαβόντες μερίδα παρὰ τῶν γονέων ζώντων καὶ ἐπομένως ἐξερχόμενοι τῆς οἰκογενείας διὰ τῆς κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀποζημιώσεώς των, ἐξομοιοῦνται πρὸς τὰς προικισθείσας θυγατέρας. Ἡ ἀντίληψις ἐπομένως τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, ὅτι ἡ ἀδυναμία τῆς ἐπιπροίκου θυγατρὸς πρὸς κληρονομίαν τῶν γονέων, καθὼς ἀποζημιωθείσης διὰ τῆς προίκσεώς της καὶ λαβούσης τὴν κληρονομικὴν της μερίδα (W. ERDMANN, *Die Ehe im alten Griechenland*, München 1934, σελ. 300 in fine ἐπ.· L. MITTEIS, *Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des römischen Kaiserreiches*, Leipzig 1891, σελ. 236 ἐπ.· ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Grundzüge und Chestomathie der Papyruskunde*, II 1, Leipzig 1912, σελ. 223 ἐπ.· FR. BÜCHELER und E. ZITELMANN, *Das Recht von Gortyn*, Frankfurt a. M., 1885, σελ. 116), διὰ τὴν ἐκ τῆς οἰκογενείας της ἔξοδον, ἐπεκτεινομένη καὶ ἐπὶ τῶν ἄρρένων τῶν προικισθέντων ἢ ξεμοιρασθέντων, παραμένει ζωντανὴ μέχρι καὶ τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ αὐτὴ ἀντίληψις ἐκράτει καὶ εἰς τὴν ἐνετοκρατουμένην Ζάκυνθον, ὅπου καθὼς φαίνεται ἴσχυεν ὁ θεσμὸς τῆς νεμύσεως ἢ τοῦ ξεμοιρασμοῦ· βλέπε Λ. ΖΩΗ, *Ἐγγραφα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐκ τοῦ ἀρχείου Ζακύνθου*, ἐν Byzant. Neugrie-

chische Jahrbücher, 13, 1937, σελ. ιστ', στίχ. 28 ἐπ.: Ταῦτα πάντα τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα παραδίδομεν τοῦ υἱοῦ μας παπᾶ κὺρ Μιχαήλ, ὡς υἱὸς καὶ κληρονόμος διὰ ψυχικὴν μας σωτηρίαν, νὰ εἶναι κύριος καὶ οἰκοκύρης αὐτὸς καὶ ἡ κληρονομία του, τὸ ὅποιον ἐλείπει καὶ τὸ μερικόν του, ἐπειδὴ λέγομεν καὶ διὰ τὸν υἱόν μας τὸν κὺρ. Λέο ἀναπάψαμέ τον εἰς ἐὶ ὅλα διὰ ὅλα καὶ ἐδώκαμέ τον καὶ εἶναι τὸ μερικόν μας τῶν παιδιῶν του (διαθήκη). Ἄλλως, ὡς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως γνωρίζω, ἤδη καὶ σήμερον εἰς τὴν βόρειον Εὐβοίαν καὶ δὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Ἰστιαίας, πλειστάκις ἀναφύονται διενέξεις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, τοῦ τελευταίου ἀξιοῦντος ὅπως δοθῇ αὐτῷ προῖκα ἐκ μέρους τοῦ πατρὸς καθ' ὃν χρόνον οὗτος, ἀποχωριζόμενος τῆς οἰκογενείας του, ἀποφασίζει ν' ἀποκτήσῃ ἰδιογνώμονα βίον, εἴτε ἐρχόμενος εἰς γάμον εἴτε ὄχι. Βλέπε ἐπὶ τοῦ ὅλου θέματος τῆς νεμήσεως καὶ G. MICHAELIDÈS-NOUARIOS, *Contribution à l'étude des pactes successoraux en droit byzantin (Justinien et post-Justinien)*, Paris 1937, σελ. 189, καὶ τὸν τοῦτον ἀκολουθοῦντα G. VISMARA, *Storia dei patti successori*, 1, Milano 1941, σελ. 163. Ἐπ' εὐκαιρία δὲ τῆς νεμήσεως πρὸς τὸν υἱόν, οἱ γονεῖς του εἰς τὸ δημοσιευόμενον ἐνταῦθα ἔγγραφον δηλοῦν ὅτι πρόκειται νὰ πράξουν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰ ἄλλα τέκνα των: ἂν ὁ υἱός μας... φέρεται κατὰ τὸ προσῆκον... προικοδοτοῦντες καὶ τὰ λοιπὰ τέκνα μας... θέλει ἀπολαύσει καὶ ἄλλα (στίχ. 97 - 100).

Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἰνβενταρίου σκόπιμον θεωρῶ, ὅπως ἐρευνηθῇ καὶ τὸ ζήτημα τῶν προικολαβῶν τῆς Χίου (ἢ προικοπαραδόσεων τῶν Ἀθηναίων), περὶ ὧν, ἐπ' εὐκαιρία τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένων ἐγγράφων, πραγματεύεται ὁ I. ΒΙΣΒΙΖΗΣ, *Αἱ μεταξὺ συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Μετ' ἀνεκδότων νοταριακῶν ἐγγράφων*, Ἀθῆναι 1948 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἑπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τευχ. 1 (1948)).

Οὗτος, εἰς σελ. 18 ἐπ., πραγματευόμενος περὶ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ τύπου τῆς συστάσεως προικὸς ἐν Χίῳ, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ νοταριακὸν ἔγγραφον ἀπετέλει συστατικὸν στοιχεῖον τῆς προικὸς καὶ ὅτι ἡ προικολαβὴ ἐχρησίμευε πρὸς καθορισμὸν καὶ ἐκτίμησιν τῶν ὡς προῖκα δεδομένων κινητῶν πραγμάτων. Κατ' ἀκολουθίαν, κατ' αὐτόν, πρωτεῦον εἶναι τὸ προικοσύμφωνον, ἐνῶ ἡ προικολαβὴ εἶναι δευτερεῦον. Τὰ ἐπιχειρήματά του ὅμως θὰ ἦσαν ἀπολύτως πειστικά, ἂν δὲν ὑπῆρχον ἄλλα ὅμοια ἔγγραφα, ἐξ ἄλλων διαμερισμάτων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τουρκοκρατίας, μὲ τὰ ὁποῖα νὰ παραβληθοῦν. Τοιαῦτα ὅμως ὑπάρχουν. Εἶναι δὲ ταῦτα αἱ 60 προικοπαραδόσεις τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐτῶν 1740-1774 αἱ δημοσιευόμεναι ὑπὸ τοῦ Α. ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΥ εἰς τὰς σελίδας 27-117 τοῦ 3^{ου} τόμου τῶν «Μνημείων τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων» τοῦ Δ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Ἀθῆναι 1892. Αἱ προικοπαραδόσεις αὗται τῶν Ἀθηναίων ἀποτελοῦν τὸ ἀντίστοιχον τῶν προικολαβῶν τῆς Χίου. Δὲν νομίζω δὲ ὅτι βαρύνει ἡ ὁρολογικὴ διαφορά, ἥτις εἰς μὲν τὰ ἔγγραφα τῶν Ἀθηναίων τονίζει τὴν παράδοσιν τῆς προικὸς, ἐνῶ εἰς τὰ τῆς Χίου τονίζει τὴν λήψιν αὐτῆς. Ἄλλ' ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνέκδοτα νοταριακὰ ἔγγραφα τὰ ἀφορῶντα εἰς προῖ-

κας τῶν ἐτῶν 1788-1835, τῶν νοταρίων Ἀθηνῶν Καρόρη, Νέρη κλπ. (ἀνέκδοτα), τὰ ἀποκείμενα εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (ὑπ' αὐξ. ἀριθμὸν εὐρετηρίου 58), ἅτινα πρὸ ἐτῶν διεξῆλθον, ἀποτελοῦνται ἐκ τοιούτων προικοπαραδόσεων, τὰς ὁποίας ἄλλως τε ἐπακριβῶς περιγράφει ὁ ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 25. Ἡ τελεία ἀπουσία προικοσυμφώνων εἰς τὰς Ἀθήνας ἀποδεικνύει, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι τόσον εἰς τὴν Χίον ὅσον καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁλόκληρον τὸ βάρος ἐπιπτεν ἐπὶ τῶν προικολαβῶν ἢ προικοπαραδόσεων. Αὗται δὲ συνετάσσοντο πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ προῖξ παρεδόθη εἰς τὸν ἄνδρα, ὑποχρεούμενον ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς νὰ ἀποδώσῃ ταύτην ἢ τὴν διατίμησίν της, λυθέντος καθ' οἷονδήποτε τρόπον τοῦ γάμου, εἰς τὴν γυναῖκα ἢ εἰς τοὺς ἄλλους δικαιούχους. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ προῖξ ἀνῆκεν εἰς τὴν γυναῖκα καὶ ἐπειδὴ τούτου τοῦ λόγου ἕνεκα δὲν ἐπετρέπετο αὕτη νὰ χαθῇ ἢ νὰ μειωθῇ, ὁ ἀνὴρ ἀνελάμβανε διὰ τῆς ἀποδείξεως τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀποδώσῃ ταύτην εἴτε αὐτουσίαν, εἴτε τὴν διατίμησίν της. Ἀξιοσημεῖωτος ἐπιβίωσις, δι' ὅλης τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας, τῆς ἐλληνικῆς ἀντιλήψεως, ἣτις καθιερώθη καὶ εἰς τὴν ἰουστινιάνειον Νομοθεσίαν, ὅτι δηλ. κυρία τῆς προικὸς εἶναι ἡ γυνή (Γ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου*, Ἀθῆναι 1944, σελ. 1086). Τοῦτο ἰσχύει κατὰ μείζονα λόγον διὰ τὴν Χίον, εἰς τὰς προικολαβὰς ἐνθα, ὡς ἀναφέρει ὁ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗΣ, «ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀξίας τῆς προικὸς ἀνεγράφετο ἀναλυτικῶς εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς προικολαβῆς, ἡδύνατο δὲ νὰ γίνῃ καὶ δι' εἰδικῶς προσλαμβανομένων μαρτύρων...» (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 17), ἐνισχυόμενος εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ προσθέτου γεγονότος ὅτι εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ χαρακτηριζόμενον δεύτερον τύπον προικοσυμφώνου (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 18) «ἀπηριθμοῦντο λεπτομερῶς καὶ περιεγράφοντο καὶ ὅσα κινητὰ κατεχωρίζοντο κατὰ τὸν πρῶτον τύπον εἰς τὸ ἔγγραφον τῆς προικολαβῆς». Τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὰ Ἀθηναῖκα ἔγγραφα τὰ εἰς προῖκα διδόμενα ἀπλῶς ἀπηριθμοῦντο χωρὶς νὰ διατιμῶνται καὶ ὅτι εἰς τὰς προικοπαραδόσεις ταύτας ἐμνημονεύοντο καὶ περιεγράφοντο παραδιδόμενα καὶ τὰ ἀκίνητα, ἀποτελοῦν ἀπλὴν παραλλαγὴν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἐνισχύει τὴν ἡμετέραν γνώμην. Γενικῶς τὸ γεγονὸς τοῦτο ὑπενθυμίζει τοὺς ὁρισμοὺς τοὺς ἀπαντῶντας εἰς τοὺς παπύρους, καθ' οὓς αἱ προῖκες ἀλλότριαι καὶ οὐ τῶν εἰληφότων ἀνδρῶν (L. MITTEIS, *Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde*, II, 1, Leipzig 1912, σελ. 220). Ἐξ ἄλλου προβάλλει τὸ ἐρώτημα, πόθεν προῆλθεν ἡ συνήθεια τῆς κατὰ τὸν τύπον τοῦτον συντάξεως τῶν προικολαβῶν ἢ προικοπαραδόσεων. Ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι δὲν κατώρθωσα νὰ ἐρευνήσω ὅλα τὰ ἐκδοθέντα προικοσύμφωνα τῆς περιόδου τῆς τουρκοκρατίας. Γνωρίζω ὅμως ὅτι εἰς τὴν Ἰταλίαν τῶν πρὸ τοῦ Ἰρνερίου χρόνων συνετάσσοντο ἔγγραφα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ προῖξ φέρεται παραδιδομένη εἰς τὸν ἄνδρα, ἐνῶ κυρία ταύτης ἐμφανίζεται ἡ γυνή (P. S. LEICHT, *Ricerche sul diritto privato nei documenti preirneriani*, parte prima, Roma, 1914 σελ. 104' καὶ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, *Il diritto privato preirneriano*, Bologna 1933, σελ. 89 ἐπ.). Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀποδεικνύει, ὅτι διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἰσαχθείσης εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ

τῆς *sanctio pragmatica*, ἐπεκράτησε καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἀντίληψις περὶ τοῦ ὅτι ἡ προίξ, καίπερ παραδιδόμενη εἰς τὸν ἄνδρα, ἀνήκει εἰς τὴν γυναῖκα. Παραδίδει ὅμως ἡμῖν καὶ τὴν κλεῖδα πρὸς διάγνωσιν τοῦ γεγονότος διατὶ συνετάσσοντο ἐν Ἑλλάδι αἱ προικολαβαὶ ἢ προικοπαραδόσεις, αἵτινες οὐδένα ἄλλον σκοπὸν εἶχον ἢ ἐκεῖνον, ὃν ἀναφέρω ἀνωτέρω. Οὕτω μέσῳ τῆς ἰουστινιανείου νομοθεσίας συνδέεται τὸ παρελθὸν τῶν παπύρων μὲ τὴν ἐποχὴν τῆς τουρκοκρατίας. Ἀποδεικνύεται δὲ κατὰ τρόπον περιττανόν, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς καθιέρωσεν ὀριστικῶς καὶ κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον τὴν ἐλληνικὴν περὶ προικὸς ἀντίληψιν, παραμεριζομένης οὕτω πάσης ἀντιθέτου ἀντιλήψεως. Διότι θὰ ἦτο ἀδύνατον λαὸς ξένος, ὅπως ὁ ἰταλικός, ὅστις ἐξηκολούθει ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ *Ignerius* χρόνους νὰ εἶναι ἰσχυρῶς ἐμπεποτισμένος μὲ τὰς ρωμαϊκὰς ἀντιλήψεις, νὰ ἀντιληφθῇ κατὰ τοιοῦτον τρόπον τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν προῖκα. Γεννᾶται ὅμως ἀμέσως τὸ ἐρώτημα, ἡ συνήθεια τῆς συντάξεως προικολαβῶν ἢ προικοπαραδόσεων διεμορφώθη αὐτοτελῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετηνέχθη ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς αὐτήν, ἢ συνηντήθησαν ἐν Χίῳ καὶ ἐν Ἀθήναις (αἵτινες διετέλεσαν ἐπίσης ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς τραπεζιτικῆς ἐκ Φλωρεντίας δυναστείας) ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐλληνικὴ καὶ ἰταλικὴ συνήθεια; Ἀτυχῶς τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδεδομένα βυζαντινὰ ἔγγραφα δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ μορφώσωμεν τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ παραδοθείσης μακρᾶς βυζαντινῆς συνηθείας καὶ πρέπει ν' ἀναμείνωμεν τὴν τυχὸν ἔκδοσιν καὶ ἄλλων σχετικῶν βυζαντινῶν ἐγγράφων, ἵνα δυνηθῶμεν ν' ἀποφανθῶμεν μετὰ σχετικῆς βεβαιότητος. Πάντως ἡ ὑπαρξὶς προικολαβῶν ἐνσωματουμένων εἰς αὐτὸ τὸ προικοσύμφωνον ἐν Χίῳ, αἵτινες ἀποτελοῦν τὸν δεύτερον τύπον προικοσυμφώνων κατὰ τὸν *I. BISSIZHN*, καὶ ἡ ὑπαρξὶς προικοπαραδόσεων μόνον ἐν Ἀθήναις ἀποδεικνύουν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι ἡ σύνταξις συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου δὲν ἀπετέλει ἐν Χίῳ συστατικὸν στοιχεῖον συστάσεως προικός. Τὰ προικοσύμφωνα διὰ τοῦτο τῆς Χίου ἀποτελοῦν προικοσυμβόλαια. Τὸ ἂν δέ, ὡς συμφωνίαι γραπταί, ἔπρεπε νὰ περιβληθοῦν τὸν τύπον τοῦ συμβολαιογραφικοῦ ἐγγράφου, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Δὲν ἀποκλείω ὅτι αὐτὸ ἦτο δυνατόν. Τοῦτο ἄλλως τε θ' ἀπετέλει, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς ὀρθότατα τονίζει, συνέχισιν μακρᾶς ἀνατολικῆς καὶ ἐλληνικῆς συνηθείας, ἥτις ἐπέβαλε τὴν σύνταξιν ἐγγράφου περὶ πάσης συμφωνίας, ἥτις κατὰ μείζονα λόγον ἀπητεῖτο ὅπως εἶναι συμβολαιογραφικὴ εἰς χώρας εἰς ἃς ὑπῆρχεν ὀργανωμένον σῶμα συμβολαιογράφων, ὅπως εἰς τὴν Χίον, ἥτις διετέλεσεν ὑπὸ γενοατικὴν κατοχὴν. Ἡ περὶ προικὸς συμφωνία πιθανῶς νὰ ἐγίνετο κατὰ τὴν μνηστείαν, ἐνῶ ἡ παράδοσις ἐγίνετο κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου. Τὴν ἀποψίν μου, τέλος, περὶ τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας τῶν προικολαβῶν ἢ προικοπαραδόσεων ὑποστηρίζει, νομίζω, καὶ τὸ ἄλλο γεγονός, ὅτι εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν Ἀθηνῶν ὁ γαμβρὸς τάσσει διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου τῆς προικοπαραδόσεως τῆς συμβίας του διὰ προγαμιαίαν αὐτῆς δωρεὰν γρόσια τὸν ἀριθμὸν

Δὲν ἠθέλησα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τῆς προικὸς νὰ μνημονεύσω εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐκ Βελβενδοῦ τῆς Μακεδονίας προικοσύμφωνα, τὰ ὅποια, ὡς μνημονεύει ὁ *A. ΣΙΓΑ-*

ΛΑΣ ('Από τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας, Α' Ἀρχεὶα καὶ βιβλιοθήκαι Δυτικῆς Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σελ. 117), περιέχουν «ἀπλὴν καταγραφὴν τῶν ἀντικειμένων τῆς προικὸς μετὰ τῆς ἀξίας αὐτῶν ἄνευ κειμένου». Καὶ τοῦτο διότι δὲν τὰ εἶδον. Ἄν ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι περιέχουν πράγματι, ὡς διαφαίνεται ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἀ. ΣΙΓΑΛΑ, ἀπλᾶς προικολαβὰς ἢ προικοπαραδόσεις, δεδομένου ὅτι ὁ Κῶδιξ τοῦ ὁποίου γίνεται μνεία περιέχει συμβόλαια τῶν ἐτῶν 1882 καὶ ἐξῆς, ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ συνήθεια τοῦ συντάσσειν τοιαύτας καὶ μόνον ἐξηκολούθησε νὰ κρατῇ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19^{ου} αἰῶνος καὶ ὅτι τὸ βάρος ἔπιπτεν, ὡς ὑποστηρίζω, ἐπὶ τῶν προικολαβῶν ἢ προικοπαραδόσεων καὶ ἐπομένως ἡ συμφωνία περὶ προικὸς δὲν ἀπητεῖτο ὅπως περιβλήθῃ τὸν τύπον τοῦ νοταριακοῦ ἐγγράφου. Τὸ προικοσύμφωνον δηλ. εἶχε χαρακτῆρα οὐχὶ συστατικόν, ἀλλ' ἀποδεικτικόν.

Εἰς ἐπίρωσιν τῆς γνώμης μου ταύτης ἐπικαλοῦμαι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀ. ΣΙΓΑΛΑ (ἐν Μακεδονικά I, 1940, σελ. 298 ἐπ. καὶ 300 ἐπ.) δημοσιευόμενα δύο προικοσύμφωνα ἐκ Κοζάνης, τῶν ἐτῶν 1796 καὶ 1866, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον εἶναι προικοπαραδόσεις (κατὰ τὸν Ἀθηναϊκὸν ὅρον), ἀφοῦ ἐν τέλει καὶ πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῶν μαρτύρων φέρει τὴν σημείωσιν: *ταῦτα πάντα παρεδόθησαν τῷ ρηθέντι νυμφίῳ κὺρ Στάμκα Κωνσταντίνῳ* . . . Ὁμοίον περίπου εἶναι καὶ τὸ δεύτερον, κυρίως ὅμως τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀ. ΣΙΓΑΛΑ (αὐτόθι, σελ. 302) δημοσιευόμενον προικοσύμφωνον ἐκ Σιατίστης τοῦ ἔτους 1740, ὡς καὶ ἕτερον (σελ. 304) τοῦ ἔτους 1826. Χαρακτηριστικώτερος ὅμως ὅλων εἶναι ὁ ὑπὸ τῶν Κ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ καὶ Ἀ. ΣΙΓΑΛΑ δημοσιευόμενος (ἐν Μακεδονικά 1, 1940, σελ. 274) *Κανονισμὸς τῶν ἀρραβώνων ἐν Σιατίστῃ* τοῦ ἔτους 1867. Διότι ὁ Σισανίου Ἀλέξανδρος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὁρίσῃ: *Πᾶν προικοσύμφωνον καὶ πᾶς ἀρραβὼν, μὴ γενόμενος κατὰ τὴν ἐννοίαν τῶν ἀνωτέρω ἀρθρῶν ἀπὸ Α' Ἰανουαρίου 1867, θεωρεῖται ἄκυρος παρὰ τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει*, ἥτοι πᾶν προικοσύμφωνον, ὅπερ, συμφώνως τῷ ἀρθρῷ Β', δὲν συντάσσεται ὑπὸ τοῦ ἐνορίτου ἱερέως καὶ δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ ἀξιολίστων μαρτύρων θεωρεῖται ἄκυρον. Τοῦτο βεβαίως σημαίνει, ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ τήρησις ὅρων, οἵτινες δὲν ἐτηροῦντο πρὶν δὲν θὰ εἰσέλθω δὲ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γεγονότος, ὅτι πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν ἐνταῦθα ὁ ἐνοριακὸς ἱερεὺς ἐτέλει κατὰ κανόνα χρῆσιν νοταρίου, ἀφοῦ, καθ' ὅσον δύναμαι νὰ γνωρίζω, νοτάριοι ἐν ἔτει 1867 ὑπῆρχον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ μάλιστα εἰς τὰ κέντρα. Τὸ ἐγγράφον τοῦτο ἐκ Σιατίστης ἀποδεικνύει ἐπὶ πλέον, ὅτι καὶ καθ' ὅλον τὸν 19^{ον} αἰῶνα ἐξηκολούθει ἐπιβίωσιν καὶ ἰσχύων αὐτούσιος καὶ ἀμιγῆς ὁ ἑλληνικὸς θεσμὸς τῆς προικὸς, δοθέντος ὅτι ἐν ἀρθρῷ Α' ὁρίζεται ὅτι ἡ προῖκα δὲν *χαλνᾷ* καὶ ἐν καιρῷ ἐπιστροφῆς δὲν ἡμπορεῖ νὰ λείπῃ τὸ παραμικρὸν ἀλλ' ἐπιστρέφεται ὡς δίδεται, δι' ὃ καὶ ὅταν οἱ γονεῖς προικίζουσιν τὴν νέαν ἢ μὲ χωράφιον ἢ μὲ ὁσπίτιον χρεωστοῦσι νὰ ἐγγράφωσι τοῦτο εἰς τὸ ὄνομα τῆς θυγατρὸς των μὲ τὸ προσῆκον ταπὶ ἢ χοτζέτι, (ἀρθρ. ΣΤ') καὶ: *νὰ τίθηται εἰς τὸ προικοσύμφωνον ἡ τιμὴ ἐκάστου ἐνδύματος καὶ πράγματος* (ἀρθρ. Γ'). Καὶ ἐνῶ ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐπανέλθω ἐν καιρῷ ἐπὶ τῶν ἐν τέλει

τοῦ ἄρθρου Α' ὁριζομένων, ὅτι δηλ. ἡ προῖξ ἐπιστρέφεται ὡς δίδεται ἀφοῦ γίνη ἡ δικαία αὐξησης καὶ ἐλάττωσις, ἅτινα δὲν εἶναι ἄσχετα, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ πρὸς τὰς προγάμους δωρεὰς τὰς προστιθεμένας εἰς τὴν ἀξίαν τῶν διαφόρων πραγμάτων τῆς προικὸς εἰς τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα προικοσύμφωνα ἐκ Κοζάνης καὶ Σιατίστης, τονίζω ἰδιαιτέρως τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ δημῶδες τοῦτο δίκαιον τῆς προικὸς ἐπικυροῦται διὰ χειρὸς τοῦ Σισανίου Ἀλεξάνδρου, εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ὑπὸ τῶν πατριαρχικῶν δικαστηρίων ἐφαρμοζόμενον βυζαντινὸν δίκαιον, οὗτινος τοῦτο ἤθελε νὰ εἶναι φορεὺς ἐκ «λογίας παραδόσεως». Τέλος, ἀπόδειξις τῆς σημασίας, ἣτις ἀπεδίδετο ἐν Ἑλλάδι γενικῶς εἰς τὰς προικοπαραδόσεις καὶ ὅτι αὗται, ὡς φέρουσαι ὅλον τὸ βάρος, διεστέλλοντο ὁξέως τῶν προικοσυμφώνων, ἀποτελεῖ τὸ Διάταγμα 159 τῆς 15 Αὐγούστου 1830 τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια (ἐν *Πολιτικῇ καὶ Ἑγκληματικῇ διαδικασίᾳ*, ἐν Αἰγίνῃ ἐκ τῆς Ἑθνικῆς Τυπογραφίας 1830, σελ. 24), εἰς τὸ ὁποῖον ὁρίζονται διάφορα «μνημονικὰ ἔξοδα» διὰ τὰ προικοσύμφωνα καὶ διάφορα δι' ἐκάστην παράδοσιν προικός.

Ὅσα ἀνωτέρω ὑποστηρίζω ἐν σχέσει πρὸς τὰς προικολαβὰς ἢ προικοπαραδόσεις, ἐνισχύονται, νομίζω, ἐκ τοῦ ἐγγράφου 12, ὅπερ εἶναι προικολαβὴ τοῦ ἔτους 1566 ἐκ Ζακύνθου, δημοσιευομένου ὑπὸ τοῦ Λ. ΖΩΗ, *Ἑγγραφα τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος ἐκ τοῦ Ἀρχείου Ζακύνθου*, ἐν *Byzant.-Neugriechische Jahrbücher*, 13, 1937, σελ. κζ' ἐπ. Ἐν αὐτῷ καὶ ἐν στίχ. 4-9 λέγεται: ἡ περιλαβὴ τῆς προικὸς, ὅπερ περιλαμβάνει ὁ παρὼν κῦρ. Παῦλος Πανδόνης καὶ ἡ παρὼν συμβία αὐτοῦ, ἡ κυράτσα λουτζία ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μρ. Πιέρον ἀδελφὸν αὐτῆς, εἰς κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ὡς καθὼς διαλαμβάνει καὶ τὸ προικοσύμφωνον αὐτῶν, ὡς φαίνεται γεγραμμένο εἰς τὰ ἄτη ἐμοῦ νοταρίου, εἰς τοὺς ἀφξά. μαρτίου ε'. καὶ ἠξίωσαν τοὺς ὑποκάτωθε γεγραμμένους τιμίους σιμαδόρους.... Ἀκολουθεῖ ἡ ἀπαρίθμησις καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν προικῶν. Ἀναφέρει δὲ ὁ ἐκδότης ὅτι, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ συμβολαιογράφου Θ. Γραικοῦ (1564-1575), ἡ προῖξ παρεδίδετο εἰς τὸν μνηστῆρα τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου: ... νὰ χρεωστῇ νὰν τὰ παραδώσῃ τὰ ὑποστατικά, ρουχισμὸν καὶ ἀπὸ τὰ μετρητὰ δουκάτα ἑκατὸν πενήντα πρὶν τῆς εὐλογήσεως ἡμέρας τρεῖς... Καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔγγραφον, ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ὁποῖον δημοσιεύει ὁ ΖΩΗΣ, δὲν εἶδον. Δικαιῶνει ὁμως τὰς ἀπόψεις μου περὶ τοῦ ὅτι αἱ προικολαβαὶ ἢ αἱ προικοπαραδόσεις δὲν ἦσαν προικοσύμφωνα. Προικοπαραδόσεις ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἑξῆς ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τοῦ Κώνδικος τοῦ Νοταρίου Ἀθηνῶν Π. Πούλου, ἀποκειμένου εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους: σελ. 215, Ἰανουαρίου 1833· σελ. 213, 22 Ἰανουαρίου 1833· 212, 8 Ἰανουαρίου 1833· 171, 20 Ἰουνίου 1826· 155, 8 Φεβρουαρίου 1826· 147, Ἀπριλίου 1825· 136, 10 Δεκεμβρίου 1825· 129, 7 Νοεμβρίου, 1825· 127, 7 Νοεμβρίου 1825· 121, 11 Ὀκτωβρίου 1825· 115(;), 19 Ἰουλίου 1825· 90, 29 Ἰανουαρίου 1825· 86, 25 Ἰανουαρίου 1825· 85, 25 Ἰανουαρίου 1825· 63, 9 Νοεμβρίου 1824· 59, 9 Ὀκτωβρίου 1824· 56, 28 Σεπτεμ-

βρίου 1828· 48, 20 Ἰουνίου 1824· 42, 25 Μαΐου 1824· 32, 27 Ἀπριλίου 1824· 26, 11 Φεβρουαρίου 1824· 24, 4 Φεβρουαρίου 1824· 23, 3 Φεβρουαρίου 1824.

Ἐς σημειωθῇ, ὅτι προικοπαραδόσεις, προικολαβαὶ καὶ ἰνβεντάρια, τό γε νῦν ἔχον, ἀπαντοῦν εἰς τὴν Χίον, εἰς τὴν Σίφνον, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον, μέρη δηλ. τῆς Ἑλλάδος, ἅτινα ἐπὶ μακρὸν μᾶλλον χρονικὸν διάστημα ἐφραγκοκρατήθησαν. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο γεγονὸς μοὶ ἐπιβάλλει ὅπως μνημονεύσω τὴν ἐξῆς παρατήρησιν. Ἀποδείξεις περὶ παραλαβῆς προικός, ἥτοι προικολαβαὶ ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τὰς ἐσχάτως δημοσιευθείσας imbreviature Βενετῶν συμβολαιογράφων τῶν Χανίων τῆς Κρήτης καὶ τῆς ἐν Μεσσηνίᾳ Κορώνης. Αἱ προικολαβαὶ αὗται, γεγραμμέναι πᾶσαι εἰς τὴν λατινικὴν καὶ καλούμεναι, ὡς φαίνεται, securitates, εἶχον ὡς ἐξῆς: Die. XIII. exeunte. Antonius Cornario habitator in Candida facit securitatem Agneti uxori sue, filie naturali quondam Johannis Cornarii habitatrici in eadem Candida de tota illa repromissa magna vel parva quam in die eorum desponsacionis sibi pro ea dare promissa fuit inter denarios et res alias desuper toto yperpera in Creta currentia. c. de quibus bene paccatus est et cetera, ita plene sicut fieri potest. Testes Johannes Bonus clericus, Johannes Albo et Johannes Fradello et Marcus Flabani. Dare. Presbiter Johannes Falcon. Τὸ ἔγγραφον αὐτὸ δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Α. LOMBARDO, *Documenti della Colonia veneziana di Creta. I. Imbreviature di Pietro Scardon (1271)*, Torino 1942, ὑπ' ἀριθ. 161. Τοιαῦται ἀποδείξεις περὶ παραλαβῆς ὑπεσχημένης κατὰ τὸν χρόνον τῆς μνηστείας προικός, εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς ἔγγραφα τοῦ αὐτοῦ συμβολαιογράφου Scardon (ἐνθ' ἄνωτ.): 12, 261, 326. Ἐπίσης τὰ 8, 31, 40, 196, 342, 383, 500, 531, 564, δημοσιευόμενα ὑπὸ τοῦ R. MOROZZO DELLA ROCCA, *Benvenuto de Brixano notaio in Candia, 1301-1302*, Venezia 1950, καθὼς καὶ τὰ 3, 6, 9, 14, 15, 18, 19, 20, 23, 27, 30, 34, 37, 38, 45, 53, 57, 60, 61, 79, 80, 86, 88, 98, 103, 111, 112, 113, 114, δημοσιευόμενα ὑπὸ τοῦ Α. LOMBARDO, *Pasquale Longo notaio di Corone, 1289-1293*, Venezia 1951. Εἶναι προφανὲς ἡ ὁμοιότης αὐτῶν πρὸς τὰς προικολαβάς, ἐπὶ παραδείγματι, τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ὧν κάμνω λόγον ἄνωτέρω. Ὁμολογῶ ὅτι εἶναι σύντομοι, ἐξαιρέσει μιᾶς, τῆς 114 τοῦ συμβολαιογράφου Pasquale Longo τῆς Κορώνης, ἥτις ἀποτελεῖ προικολαβὴν οὐχὶ μόνον μετρητῶν χρημάτων ἀλλὰ καὶ διαφόρων ἄλλων πραγμάτων, ἅτινα μνημονεύονται. Ὅτι δὲ αἱ ἀποδείξεις αὗται εἶναι μεταγενέστεραι τῶν προικοσυμφώνων, προκύπτει, νομίζω, σαφῶς ἐκ τοῦ ὅτι ρητῶς ἐν αὐταῖς δηλοῦται ὅτι ὁ προικολήπτης λαμβάνει τὴν προῖκα: de tota illa repromissa que in die nostre desponsacionis pro te michi dari promissa fuit (ὑπ' ἀριθ. 9 τοῦ αὐτοῦ συμβολαιογράφου Pasquale Longo, ἄνωτ.). Ὅτι δὲ στηρίζονται ἐπὶ προικοσυμφώνον, ἀποδεικνύει σαφῶς, κατὰ τὴν γνώμην μου, τὸ 12 τοῦ ἄνωτ. μνημονευθέντος συμβολαιογράφου Pietro Scardon, ὅπερ συνετάχθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν καὶ τὸ προικοσύμφωνον 11 καὶ εἰς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ, ἥτοι τὴν 22 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1271. Τόση ἦτο ἡ συνήθεια τοῦ συντάσσειν προικολαβάς

ἢ ἀποδείξεις περὶ παραλαβῆς τῆς προικός, ὥστε συνέβαινε νὰ συντάσσωνται ἀκόμη καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς συντάξεως τοῦ προικοσυμφώνου! Δὲν πρέπει νὰ ξενίζη τὸ γεγονός, ὅτι μόνον ἐν προικοσύμφωνον εἶδε μέχρι σήμερον τὸ φῶς καὶ ἢ εἰς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ πράξεις παραλαβῆς καὶ ὅτι ἅπαντα τὰ ὑπόλοιπα ἔγγραφα ἀποτελοῦν ἀποδείξεις καὶ μόνον. Δέον ὅμως νὰ μὴ λησμονῇται, ὅτι τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα ἀφοροῦν εἰς ἐτήσιον χρονικὸν διάστημα, τοῦ Pietro Scardon, τοῦ ἔτους 1301 - 1302, τοῦ Benvenuto de Brixano τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1301 - 1302, καὶ μόνον τοῦ Pasquale Longo εἶναι τῶν ἐτῶν 1289 - 1293. Τὰ ἔγγραφα μάλιστα τοῦ τελευταίου τούτου εἶναι ὀλίγα. Δὲν ἀποκλείεται διὰ τοῦτο τὰ προικοσύμφωνα νὰ εἶχον συνταχθῇ σημαντικὸν χρονικὸν διάστημα πρὸ τῶν χρονολογιῶν αὐτῶν (ὅπως ἀποδεικνύει τὸ ἀνωτέρω μνημονευόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Λ. ΖΩΗ δημοσιευόμενον ἔγγραφον), περιεχόμενα εἰς κώδικας ἀπολεσθέντας ἢ μὴ δημοσιευθέντας τῶν αὐτῶν ἢ ἄλλων συμβολαιογράφων. Κατ' ἐκείνων δέ, οἵτινες θὰ ἰσχυρισθῶν ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἑλληνικὰς προικολαβὰς, προικοπαραδόσεις ἢ ἰνβεντάρια, αἱ φραγκικαὶ πράξεις παραλαβῆς εἶναι σύντομοι, θὰ ἠδυνάμην μετ' ἐπιτυχίας, νομίζω, ν' ἀντιτάξω ὅτι τὰ δημοσιευόμενα φραγκικὰ ἔγγραφα εἶναι ἀπλῶς imbreviature. Τέλος, εἰς ὅσους θὰ παρετήρουν ὅτι, κατὰ περίεργον συγκυρίαν, πράξεις παραλαβῆς προικῶν περιεσώθησαν, ἐν δὲ μόνον προικοσύμφωνον, θὰ ἠδυνάμην ν' ἀντιπαρατηρήσω τὸ μὲν ὅτι δυνατόν τὸ γεγονός νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν σύμπτωσιν, ὅτι μόνον τοιαῦται μέχρι τοῦδε ἐδημοσιεύθησαν ἢ περιεσώθησαν· τὸ δὲ ὅτι δυνατόν καὶ αὐτοὶ οἱ Φράγκοι κατακτεταὶ νὰ κατέληξαν ὅπως μὴ συντάσσουν προικοσύμφωνα εἰμὴ μόνον πράξεις περὶ παραλαβῆς προικός, αἵτινες ὠρίσθη ὅτι, ἐν ἀνυπαρξίᾳ προικοσυμφώνου, ἐπέχουν τὴν θέσιν αὐτοῦ, ὅπως συνέβη εἰς τὴν Θήραν, ὡς ἐν ἀρχῇ ἀναφέρω. Πάντως μνημονεύω τὰς ἀνωτέρω περιέργους συμπτώσεις, ἀποφεύγων, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ ἐκφέρω οἰανδήποτε κρίσιν ἢ νὰ συναγάγω συμπεράσματα. Ἐπὶ πᾶσιν ἀναφέρω ὅτι περὶ τῆς ὁργανώσεως τῶν συμβολαιογράφων ἐν Κορώνῃ καὶ Μεθώνῃ ὀλίγα τινὰ ἔχει γράψει ὁ Α. ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ, *Μεθώνη καὶ Κορώνη ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, ὑπὸ κοινωνικὴν, πολιτικὴν καὶ δημοσιονομικὴν ἔποψιν*, Ἀθῆναι 1914, σελ. 17 καὶ σελ. 22 (ὅπου περὶ προικοσυμβολαίων).

Συνεπεία τοῦ ἔγγράφου ἐμφανίζονται καὶ τὰ ἑξῆς νομικὰ ζητήματα:

α) Ὅτι, καίτοι ἐν στίχ. 1 λέγεται ὅτι τὸν υἱὸν προικίζουσιν ἀμφοτέρω οἱ γονεῖς, τὰ πλεῖστα τῶν ἀκινήτων, αἵτινα μεταβιβάζονται εἰς αὐτὸν ὁριστικῶς ἢ ὑπὸ ἀναβλητικὴν προθεσμίαν ἢ ὑπὸ περιορισμοὺς ἢ βεβαρημένα. εἴτε φέρονται ὡς ἀνήκοντα εἰς τὸν πατέρα, περιελθόντα καὶ εἰς αὐτὸν ἀπὸ τὸν ἰδικόν του πατέρα (στίχ. 21, 31, 37), εἴτε οὐδὲν ἀναφέρεται περὶ τοῦ προκτήτορος (στίχ. 36, 38, 52 - 53), εἴτε, τέλος, ὅτι ἐκτίθησαν τὸ πρῶτον ἀπὸ τὸν προικοδοτοῦντα πατέρα (στίχ. 34 - 35). Ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου γεγονότος δὲν δύναται βεβαίως νὰ συναχθῇ, ὅτι τὰ ἐν λόγῳ κτήματα ἀνήκον εἰς τὴν μητέρα ἢ ἦσαν κτήματα ταύτης προικῶ. Δεδομένου ἐπομένως ὅτι τὰ πλεῖστα καὶ τὰ σπουδαιότερα αὐτῶν φέρονται εἴτε ὡς περιουσία πατρικὴ τοῦ «προικοδοτοῦντος», εἴτε

ὥς παρ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον κτηθεῖσα, «προικοδοτοῦνται» ὅμως ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν γονέων εἰς τὸν υἱόν, γεννᾶται τὸ εὖλογον ἐρώτημα τίς ἦτο ὁ λόγος δι' ὃν τὴν νέμεισιν ἐνεργεῖ καὶ ἡ μήτηρ συγχρόνως μὲ τὸν πατέρα. Τὸν μίτον εἰς τὴν λύσιν παρέχει ἴσως τὸ 6, ἐν ᾧ τὸ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενον ἀκίνητον πωλεῖ, ἀντιστρόφως, ἢ ἀνούσα τῆς σπήλαινας ὁμοῦ καὶ ὁ σύζυγός της γεώργης. Ἄν δὲ ὑποτεθῇ, ὅτι δικαιούμεθα νὰ συνδυάσωμεν τὰ δύο ταῦτα ἔγγραφα πρὸς τὰ δημοσιευόμενα ὑπὸ τοῦ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, ἐνθ' ἄνωτ., 6, 30, 40, 70, 77 μαρτυροῦντα ὅτι ἴσχυεν ὁ θεσμός τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης εἰς τὴν νῆσον ταύτην, παραμερίζοντες τὸ γεγονός ὅτι συνετάχθησαν εἰς χρόνον ἀπέχοντα αἰῶνας ἀπὸ τῶν τῆς Σίφνου καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν ὑπάρχει ἐπὶ πλεόν καὶ τοπικὴ διαφορά, καίτοι ἀμφότεραι αἱ νῆσοι διετέλεσαν ὑπὸ τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν, θὰ ἡδυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἐν Σίφνῳ ἴσχυεν ὁ θεσμός τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης καὶ ὅτι συνεπεία τοῦ γεγονότος τούτου ὤφειλεν εἰς τὴν νέμεισιν νὰ συμπράξῃ καὶ ἡ μήτηρ. Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ὠθοῦν ἐπίσης καὶ τὰ ἐν στίχ. 25-26 λεγόμενα, ὅτι δηλ. τὰ πατρικὰ ὀσπήτια (στίχ. 21 ἐπ.) θὰ περιέρχονται κατὰ πλήρη κυριότητα εἰς τὸν υἱὸν μετὰ τὸν θάνατον ἀμφοτέρων τῶν γονέων του (στίχ. 27-28), κατὰ τὸν μεταξὺ δὲ χρόνον καὶ μέχρι τοῦ γεγονότος αὐτοῦ: θὰ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τὴν ἐδική μου καὶ τῆς φιλιότητος μου ὁμοζύγου μητρος του, ἥτοι εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀμφοτέρων τῶν συζύγων (καὶ γονέων). Ἄλλως τε τὴν ἰσχὺν τοῦ θεσμοῦ τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης ἐν Σίφνῳ ἀποδεικνύουν, πλὴν τοῦ 6, 44 καὶ 45, καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, ἐνθ' ἄνωτ., 624, δημοσιευόμενον. Περὶ τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ βλέπε Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Σχέσεις γονέων καὶ τέκνων κατὰ τὸ βυζαντινὸν δίκαιον*, Ἀθῆναι 1946, σελ. 157. Ἀμφιβάλλω ὅμως πολὺ ἂν ὁ πληθυσμὸς εἰς τὴν νῆσον ταύτην διηρεῖτο εἰς τρεῖς τάξεις, ὥς δέχεται ἡ ἀπόφασις τοῦ ἔγγραφου αὐτοῦ 624. Νομίζω μᾶλλον ὅτι πρόκειται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ κακῆς ἀποδόσεως καὶ παραστάσεως ἄλλων περιστατικῶν, συνδεομένων μὲ τὴν ὥς ἐκ τῆς περιουσιακῆς καταστάσεως ἑκατέρου τῶν συζύγων εὐθύνην των διὰ τῆς κοινῆς αὐτῶν περιουσίας.

Περὶ τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης μαρτυροῦν, κατὰ τὴν γνώμην μου, καὶ τὰ κατωτέρω ἔγγραφα: ΣΤ. ΣΚΟΠΕΤΕΑ, *Ἐγγραφα ἰδιωτικὰ ἐκ τῆς δυτικῆς Μάνης τῶν ἐτῶν 1547-1830* (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τευχ. 3, 1950), XIV, σελ. 77 (ἔτους 1681), XXIX, σελ. 85 (ἔτους 1735), XLVIII, σελ. 95 (ἔτους 1788)· LVI, σελ. 98 (ἔτους 1814)· Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, *Αἱ μεταξὺ συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις*, ἐνθ. ἄνωτ., 20, στίχ. 60 (ἔτους 1679)· Α. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἀνέκδοτα δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας*, ἐν Ἀρχ. Ἰδ. Δικαίου, 13, 1946, 3 (ἔτους 1825), προερχόμενα ἐκ Θάσου. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ, ἐὰν ἀφορῶσιν εἰς συζυγικὴν κοινοκτημοσύνην τὰ ἐξῆς ἔγγραφα τοῦ ἀνεκδότου καὶ εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἀποκειμένου χειρογράφου *Κώνδικος τοῦ Νοταρίου Ἀθηνῶν Παναγῇ Πούλου*, ὑπ' ἀριθ. 276, 244, 166, 165, 296, καθὼς καὶ αἱ περιπτώσεις εἰς ἃς, ἐν τῷ αὐτῷ Κώδικι, εἰς ἐκποιήσεις συντελουμένας ὑπὸ τῆς συζύγου φέρε-

ται συγκατατιθέμενος καὶ ὁ σύζυγος, ἦτοι εἰς τὰ ἔγγραφα τὰ ὑπ' ἀριθ. 33, 40, 46, 60, 138(;), 208 (τὸ πρῶτον κατὰ σειράν), 222, 264. Ὅμοίως αὐτόθι, ἀριθ. 17, τῆς 7 Ἰανουαρίου, 1824· 21, 11 Ἰανουαρίου 1824· 13, 25 Σεπτεμβρίου 1823· 12, 26 Σεπτεμβρίου 1823· 8, 19 Δεκεμβρίου 1823· 7, 19 Δεκεμβρίου 1823· 6, 19 Δεκεμβρίου 1823· 5, 11 Δεκεμβρίου 1823· 4, 11 Δεκεμβρίου 1823· 3, 10 Δεκεμβρίου 1823. Βλέπε ἐπίσης ἔγγραφον παρὰ ΔΗΜ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, *Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων*. 1, Ἀθῆναι 1891, σελ. 239, τοῦ ἔτους 1800. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο, ἐφ' ὅσον εἶναι ὀρθόν, ἄγει περαιτέρω εἰς ἀναζήτησιν τῆς καταγωγῆς τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ τόσον εἰς τὴν Σίφνον ὅσον καὶ εἰς τὴν Νάξον. Ὁ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗΣ φρονεῖ ὅτι εἰς τὴν Νάξον ὀφείλεται οὗτος εἰς τὸ φραγκικὸν δίκαιον (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 140, καὶ τὰς παραπομπάς). Ἐχῶ ὅμως ἀμφιβολίας περὶ αὐτοῦ. Διότι ἡ κοινοκτημοσύνη ὑπὸ τὸν τύπον τῆς συγκαταθέσεως τῆς συζύγου εἰς ἀπαλλοτριώσεις γινομένης ὑπὸ τοῦ συζύγου, κυρίως ὅμως τοῦ συζύγου εἰς ἀπαλλοτριώσεις γενομένης ὑπὸ τῆς συζύγου, ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἔγγραφα ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ ἔγγράφων εὗρισκομένων εἰς χεῖράς μου, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθήναις, προκύπτουσα ἐκ τοῦ νοταριακοῦ κώδικος τοῦ νοταρίου Ἀθηνῶν Π. Πούλου (ἄνωτέρω), ἀντιγραφέντος παρ' ἐμοῦ, ἀναγομένου δὲ εἰς τὴν λίαν προκεχωρημένην ἐποχὴν τῶν ἐτῶν 1822-1833. Ἐὰν ἐπομένως ὑποτεθῇ, ὅτι καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας πρόκειται περὶ συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης, δυσκόλως εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηρίχθῃ ὅτι αὕτη ἐν Νάξῳ ἔχει φραγκικὴν ἀποκλειστικῶς τὴν καταγωγὴν. Ὁρθότερον, τοῦναντίον, θὰ ἦτο, νομίζω, νὰ δεχθῶμεν ὅτι πρόκειται περὶ «ἀφομοιώσεως» θεσμῶν ὁμοίων, ἰσχυόντων παραλλήλως, ἦτοι περὶ *Assimilation*, ὡς ἀπεκάλυψε καὶ ἀνέλυσε τὸ νομικὸν αὐτὸ φαινόμενον ὁ P. KOSCHAKER, ἐν *Zeit. Sav. Stif. R. A.* 51, 1951, σελ. 427 ἐπ. Ἐξ ἄλλου μὲ τὴν πιθανότητα τῆς ἰσχύος τοῦ θεσμοῦ τῆς συζυγικῆς κοινοκτημοσύνης, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἄνωτέρω στοιχείων, εἰς πλεῖστα μέρη τῆς τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος, ἐνισχύεται ἡ γνώμη ὅτι τοιαύτη ἐκράτει καὶ ἐν Σίφνῳ. Ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς τῆς πλευρᾶς κατάγεται ἐκ τοῦ ἐλληνιστικοῦ δημώδους προελεύσεως δικαίου (βλέπε Γ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἱστορία καὶ Εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου*, Ἀθῆναι 1944, σελ. 1102 ἐπ.) καὶ ὄχι ἐκ τοῦ ἐπισήμου βυζαντινοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς Ἐκλογῆς τῶν Ἰσαύρων, τὴν διὰ τῆς ὁποίας καθιέρωσιν τοῦ θεσμοῦ ζωηρῶς ἀμφισβητεῖ ἤδη μετὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων ὁ Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 38 ἐπ. καὶ 140 ἐπ.

β) Ἐλέχθη ἄνωτέρω, ὅτι τὰ εἰς τὸν υἱὸν διδόμενα ἀκίνητα εἶναι κυρίως πατρικά τοῦ διανέμοντος πατρὸς (στίχ. 20, 30, 36). Τοῦτο ἄγει εἰς δύο συμπεράσματα. Πρῶτον ὅτι γίνεται διάκρισις μεταξὺ πατρικῆς καὶ ἄλλης περιουσίας (κατ' ἀντιδιαστολήν), ἴσως, μητρικῆς. Δεύτερον ὅτι εἰς τὸν Κωνσταντῆν ὁ πατὴρ δίδει τὰ πατρικά του ὁσπῆνια (στίχ. 20), ἦτοι τὴν πατρικὴν οἰκίαν, διὰ τὸν ἰδιαίτερον λόγον ὅτι εἶναι κατιῶν ἄρσιν. Ἐκ τούτου θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, καίτοι μετὰ πάσης ἐπιφυλάξεως, λόγῳ γλισχρότητος τῶν πηγῶν, ὅτι ἡ εἰς τοὺς ἄρσιν διὰ τῆς νεμήσεως μεταβίβασις τῆς πατρι-

κῆς οἰκίας, ἀποδίδει τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον τῆς «πατρικῆς ἐστίας», ὡς ἀνεπτύχθη καὶ ἴσχυ-
σεν ὡς δίκαιον καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἐξελέξεως τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου ἀπὸ τῶν ἀρ-
χαιοτάτων χρόνων, ἔχον ἐκδηλώσεις καὶ εἰς τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν ἐθιμικὸν δίκαιον.
Πρβλ. τὰς ὑποσημειώσεις 1, 2 καὶ 3, σελ. 117 ἐν Π. ΖΕΠΟΥ, *Συνταγματικὸν Νομικὸν*
Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου Ὑψηλάντη Βοεβόδα πάσης Οὐγγροβλαχίας 1780, Ἀθῆναι 1936.
Ἡ ἐν τῷ Συνταγματικῷ ἀπαντῶσα λέξις *σκλητάδα* (XX γ.) εὑρεται καὶ παρὰ Α.
ΣΙΓΑΛΑ, *Ἐπιστολαὶ Καπουκεχαγιάδων τῆς Σύρου ἐπὶ τουρκοκρατίας*, ἐν «Ἑλληνικά» Β,
1928, 18, σελ. 59, στίχ. 21. Δεδομένης τῆς προελεύσεως τῶν ἐπιστολῶν εἶναι ἐρευνητέα
ἡ πραγματικὴ σημασία τῆς λέξεως ταύτης.

Παρατηρητέον ἐπίσης, ὅτι τὰ «προικοδοτούμενα» εἰς τὸν υἱὸν *πατρικὰ ὁσπήτια*
(στίχ. 21 ἐπ.) τοῦ ἐγγράφου μας δὲν μεταβιβάζονται εἰς αὐτὸν ἀμέσως ἀλλὰ διὰ τὸν μετὰ
τὸν θάνατον ἀμφοτέρων τῶν γονέων χρόνον: *τὰ ὅποια τόσον ἀνώγαια, ὅσον καὶ κατώγαια*
θὰ νὰ εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τὴν ἰδικήν μου, καὶ τῆς φιλιότητος μου ὁμοζύγου μητρὸς
του, μέχρι τῆς τελευταίας ἡμῶν ἀναπνοῆς, καὶ μετὰ τὴν ἡμῶν ἀποβίωσιν, νὰ εἶναι ἐλεύ-
θερα μὲ τὴν εὐχήν μας ἐδικά του (στίχ. 25-28). Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτά, ἅτινα
ἐξακολουθοῦν ἐφ' ὅρου ζωῆς ἀμφοτέρων τῶν γονέων νὰ ἀνήκουν εἰς αὐτοὺς κατὰ κυ-
ριότητα, τὰ ἄλλα, ἥτοι τὰ τῶν στίχων 31 ἐπ., 34 ἐπ., 36, 37, 38 ἐπ. μεταβαίνουν εἰς τὴν
κυριότητα τοῦ ἐρχομένου εἰς γάμον υἱοῦ εὐθὺς ἀμέσως—*ἐδικά του* χαρακτηρίζονται ὅλα
(στίχ. 33, 35, 36, 37, 40)—βεβαρημένα ὅμως μὲ τὰ ἐξῆς ἐμπράγματα δικαιώματα: μὲ τὸ
δικαίωμα τῆς χρήσεως ἐφ' ὅρου ζωῆς ἀμφοτέρων τῶν γονέων του, τὸ πατρικὸν μαγαζὶ
τῶν στίχων 31 ἐπ.· μὲ τὸ ἐμπράγματον δικαίωμα τῶν γονέων, ὅπερ οὗτοι παρακρατοῦν,
ὅπως ἀπὸ τὰ τέσσαρα ἀκίνητα τῶν στίχ. 34 ἐπ., 36, 37, 38 ἐπ. λαμβάνουν *κατ' ἔτος*
αὐτοὶ τὴν ἄλλην ἡμισὺν ἐντράδα, ὁμοῦ μὲ τὰ ἡμισὺν ἔξοδα καὶ τὰ βασιλικά δοσίματα (στίχ.
45-46), ἐνῶ τὸ ἕτερον ἡμισὺν μεθ' ὅλων τῶν ὑποχρεώσεων θὰ εἰσπράττη ὁ υἱὸς (στίχ.
41-45). Περὶ τοῦ ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς εἰσπράξεως ὑπὸ τῶν γονέων τοῦ ἡμίσεος τῶν εἰ-
σοδημάτων ἐκ τῶν τεσσάρων ἀκινήτων εἶναι, παρὰ τὸν τρόπον τῆς διατυπώσεως ὅστις
γεννᾷ ἀμφιβολίας, ἐμπράγματον, συμπεραίνω ἐκ τοῦ ὅτι ἐν στίχ. 46-47 οἱ γονεῖς του
δηλοῦν ὅτι: *μετὰ τὴν ἡμῶν ἀποβίωσιν καὶ τῶν δύο, νὰ εἶναι μὲ τὴν εὐχήν μας ἐλεύ-*
θερα ἐδικά του. *Ἐλεύθερα ἐδικά του* = θὰ εἶναι ἐλεύθερα τοῦ βάρους, περιορχό-
μενα αὐτῷ κατὰ πλήρη κυριότητα.

Δὲν μοῦ διαφεύγει, τέλος, τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν στίχοις 94-95 οἱ «προικοδοτοῦντες» γο-
νεῖς δηλοῦν ὅτι ταῦτα πάντα δίδομεν μὲ τὴν εὐχήν μας, ἀλλ' ὅτι: *ἂν ἰδοῦμεν, καὶ πιάσω-*
μεν εἴθε κατὰ τὸν πόθον μας, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἂν ἰδοῦν καὶ πιάσουν «ἐγγόνια» ὅπως
ἐπιθυμοῦν: *εἶναι καὶ διαδόχους του*, ὅπερ θὰ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ ὅτι ἐν τῇ περιπτώ-
σει ταύτῃ τὰ διδόμενα θὰ περιέρχονται καὶ εἰς τοὺς διαδόχους του καὶ ἐπομένως, κατ'
ἀντιδιαστολήν, ὅτι ἂν τοῦτο δὲν συμβῇ δὲν θὰ περιέρχονται τὰ πράγματα εἰς τοὺς ἄλλους
κληρονόμους τοῦ υἱοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι κατιόντες. Ποία ἐπομένως θὰ ἦτο ἡ τύχη τῶν

πραγμάτων αὐτῶν; Πλεῖστα, βεβαίως, θὰ ἡδυνάμην νὰ εἰκάσω, ἀναγόμενα εἰς τὸ βυζαντινὸν δίκαιον. Εἶναι ὅμως τόσον ἀόριστος ἡ διατύπωσις καὶ τόσον πολὺ συσκοτίζεται, συνδυαζομένη μὲ τὰ ἐν στίχ. 101 - 102, ὥστε οὐδὲν δύναμαι, ἄλλης σχετικῆς μαρτυρίας μὴ ὑπαρχούσης, ἐπὶ τοῦ παρόντος ν' ἀποφανθῶ. Περὶ τῆς σημασίας τῆς λέξεως *πιάνω* βλέπε κατωτέρω.

γ) Ἐν στίχοις 28 - 30 λέγεται ὅτι εἰς τὰ πατρικὰ ὁσπήτια τοῦ στίχου 21: εἶναι μία ἐορτὴ ἀγκαρικὴ τῶν ὁσπητίων εἰς τὴν Κυρίαν Παντάνασσαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· καὶ ἐν στίχοις 48 - 50 ὅτι: νὰ κάμνη μίαν ἐορτὴν εἰς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον, εἰς τὰς 8 τοῦ Μαΐου, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἡ ὁποία εἶναι ἀγκαρικὴ εἰς τὸν πατρικόν μου μύλον. Ἦτοι ὑφίστατο ἐπὶ τῶν δύο πατρικῶν κτημάτων τοῦ «προικοδοτοῦντος» ἐμπράγματον δικαίωμα ὑπὲρ τῶν μνημονευομένων Ἐκκλησιῶν, συνιστάμενον εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ὁ Κύριος κάμνη ἀνὰ μίαν ἐορτὴν κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀντιστοίχους Ἐκκλησίας. Ἡ ἀγκαρία ἐπομένως, ἡ ἐνταῦθα μνημονευομένη, συνδυαζομένη πρὸς τὰ ἐν τῷ 26 ἀναπτυσσόμενα προκειμένου περὶ τῆς ἐκεῖ ἀπαντώσης ἐγκαργιᾶς κηδείας καὶ ταφῆς, ἀποτελεῖ ἰδιώνυμον ἐμπράγματον δικαίωμα ὑφιστάμενον ἢ συνιστώμενον ἐπὶ ἀλλοτρίου ἀκινήτου χάριν θρησκευτικοεκκλησιαστικοῦ σκοποῦ καὶ ὑπὲρ ὠρισμένης Ἐκκλησίας, ἢ, πιθανῶς, τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ἐνορίᾳ τῆς ὁποίας κεῖται τὸ ἀκίνητον.

δ) Ἄλλο ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ παρόντος ἐγγράφου ἀνακύπτει εἶναι, ἂν τὸ πρωτότυπον ἦτο νοταριακὸν ἢ ἰδιωτικόν. Τὸ παρόν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν στίχων 111 - 112, εἶναι ἀκριβὲς ἀντίγραφον (*ἴσον, ἀπαράλλακτον*, στίχ. 111), ἐκδεδομένον ὑπὸ τῆς Γραμματείας, δηλ. τοῦ Ὑπουργείου τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Παιδείας, ἐπὶ τῇ βάσει ἄλλου ἀντιγράφου (*ἴσον ἐξ ἴσου*), κατατεθειμένου παρ' αὐτῷ ὑπ' ἀριθμ. 315. Τοῦτο δὲ ἦτο τὸ ἀκριβὲς ἀντίγραφον (*ἴσον ἐξ ἴσου, διὸ καὶ τυποῦται εἰς...*) τὸ ἀναφερόμενον ἐν στίχῳ 107. Τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο ἦτο ἐπίσημον, διότι ἐκδίδεται ὑφ' ἐνὸς τῶν ἐφόρων τῆς πόλεως (στίχ. 109). Ἀπετέλουν δὲ οἱ ἔφοροι «ἀρχήν», κατὰ τὴν νομοθεσίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐντεταλμένην «τὴν διαχείρισιν τῶν τοπικῶν συμφερόντων τῆς ἀστυνομίας καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τῆς Γερουσίας» (Π. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Δημοτικὴ Διοίκησις ἐν Ἑλλάδι*, Τόμος α', ἔκδοσις δευτέρα, Ἀθῆναι 1859, σελ. 77). Κατ' ἀκολουθίαν, μόνον ἐξ ἄλλου ἐπισήμου ἀντιγράφου ἦτο δυνατόν νὰ ἐκδώσουν ἀντίγραφον (*ἴσον ἐξ ἴσου*, στίχ. 107). Τὸ ἀντίγραφον δ' αὐτό, ἐξ οὗ ἐξέδωκαν τὸ ἰδικόν των, ἀσφαλῶς θὰ προήρχετο ἐκ πρωτοτύπου κατατεθειμένου παρὰ τινι ἀρχῇ. Αὕτη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλη, εἰ μὴ ὁ νοτάριος. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὸ ἀρχικόν ἦτο ἐγγράφον νοταριακόν, διότι δυνατόν νὰ ὑπῆρξε καὶ ἰδιωτικόν κατατεθὲν παρὰ τῷ νοταρίῳ.

1 1808: Ἀπριλίου 9. Σίφνος. εἰς Δόξαν Θεοῦ.

2 Ἀβαντάριον εἰς ὅσα προικίζομεν ἀμφότεροι, Πατὴρ καὶ Μήτηρ, τὸν φίλ-